

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

SECURITY ASPECTS OF FUNCTIONING OF BUDGET INSTITUTIONS

У статті досліджено особливості функціонування бюджетних установ через призму забезпечення їх фінансової стійкості. Розглянуто особливості системи економічної безпеки бюджетних установ, її рівні та складові, специфіку та джерела інформації оцінювання фінансової безпеки та фінансової стійкості. Визначено шляхи досягнення та підтримання фінансової стійкості бюджетних установ, принципи їх фінансового забезпечення. Розкрито сутність фінансової стійкості, фінансової безпеки держави та її складові. Акцентовано увагу на проблемах та інструментах забезпечення фінансової, зокрема бюджетної безпеки, в умовах військової агресії. Підкреслено взаємовплив фінансової стабільності і фінансової безпеки бюджетних установ і держави і цілому. Зокрема наголошено, що кожна бюджетна організація може сприяти зміцненню фінансової системи шляхом ефективного використання бюджетних коштів і якісного виконання своїх функцій з надання суспільно необхідних послуг.

Ключові слова: бюджетна установа, фінансова безпека, фінансова стійкість, економічна безпека, бюджетна безпека.

The purpose of the article is to study the security aspects of the functioning of budget institutions. Budgetary institutions play an important role in maintaining an adequate level of financial, in particular budgetary, security of the state, as well as ensuring the performance of functions related to the protection of Ukraine's national security (organizations of the security and defense sector, medical institutions, social protection bodies, etc.). Therefore, it is necessary to consider the peculiarities of the functioning of budget institutions through the prism of security aspects at both the micro and macro levels. The article uses the following scientific methods to fulfill the tasks set: structural and logical analysis (when forming the logic and structure of the article); the method of detailing and synthesis for studying the subject of research and the relationship of its constituent parts; dialectical (when summarizing the theoretical and methodological provisions regarding the components that determine the financial security of the budget institution, the state); monographic (when studying instruments of financial stability of the state). Features of the system of economic security of budget institutions, its levels and components, specifics and sources of information for assessing financial security and financial stability are considered. The ways of achieving and maintaining the financial stability of budget institutions, the principles of their financial support are defined. The essence of financial stability, financial security of the state and its components are revealed. Attention is focused on the problems and tools of ensuring financial, in particular budgetary security, in conditions of military aggression. The relationship between financial stability and financial security of budgetary institutions and the state as a whole is emphasized. In particular, it was emphasized that each budget organization can contribute to the strengthening of the financial system through effective use of budget funds and high-quality performance of its functions in providing socially necessary services. The material presented in the article will make it possible to realize the importance of financial stability of budget institutions and help managers to correctly and scientifically form and use financial resources to perform their functions.

Key words: budgetary institution, financial security, financial stability, economic security, budgetary security.

УДК 336.13

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.1-20>

Крамаренко К.М.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
та військового господарства,
Національна академія
Національної гвардії України

Kramarenko Kateryna

National Academy
of the National Guard of Ukraine

Постановка проблеми. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку є першочерговою функцією держави, яку вона реалізує через низку органів влади, місцевого самоврядування, закладів освіти, науки, культури, державних установ сектору безпеки і оборони тощо. За організаційно-правовою формою ці суб'єкти є бюджетними установами (організаціями, закладами), що задовольняють потреби суспільства і фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Бюджетні установи відіграють важливу роль у підтриманні належного рівня фінансової, зокрема бюджетної, безпеки держави, а також забезпечують виконання функцій щодо захисту національної безпеки України (організації сектору безпеки та оборони, медичні установи, органи соціального захисту населення і т.п.). Все зазначене вище свідчить про необхідність розглядати особливості функціонування бюджетних установ через призму безпекових аспектів як на мікро-, так і на макорівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Особливості фінансів бюджетних установ, аналізу їх діяльності є предметом як наукових досліджень, так і окремих навчальних дисциплін, що відображено у навчальних посібниках таких авторів, як М. А. Болух, А. П. Заросило [1], Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль [2] та інших. Багато уваги вченими приділяється вивченню фінансової стійкості суб'єктів державного сектору [3], економічної безпеки та її окремих складових зокрема [4]. Наразі гостро постали проблеми забезпечення національної безпеки, у зв'язку з чим вчені звертають увагу на питання фінансової безпеки, зокрема бюджетної, в умовах військової агресії [5]. Є актуальними дослідження сучасних інструментів підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану [6], особливостей формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди, зокрема заходів у бюджетній та податковій сферах [7] тощо. Таким чином, обраний напрям дослідження є актуальним.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9601-2003>

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження безпекових аспектів функціонування бюджетних установ. Для досягнення мети виконувалися такі завдання: визначення суті фінансової безпеки бюджетних установ, фінансової стійкості, особливостей її оцінювання і напрямків підвищення; аналіз проблем та інструментів забезпечення фінансової, зокрема бюджетної безпеки, в умовах військової агресії.

Виклад основного матеріалу. Бюджетні установи є економічними суб'єктами і мають деякі спільні риси з підприємствами, для яких важливо забезпечити належний рівень економічної безпеки як стану захищеності життєво важливих інтересів від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз або як стану, за якого досягається стійкий економічний і фінансовий розвиток, надійний майновий захист [4]. Система економічної безпеки бюджетних установ, її повнота і дієвість залежать від виконуваних функцій, нормативно-правового регулювання, ресурсного забезпечення та інших факторів. Така система має забезпечуватися як на оперативному (якісне виконання поточних завдань шляхом ефективного використання фінансових та інших ресурсів), так і на стратегічному рівнях (рішення щодо цільових орієнтирів діяльності з урахуванням затверджених стратегій розвитку, державних програм тощо).

Складовими економічної безпеки окремого суб'єкта господарювання є фінансова, правова, техніко-технологічна, кадрова та ін. Дослідження фінансової складової безпеки бюджетної установи проводиться з метою виявлення резервів підвищення ефективності її функціонування. Ухвалення ефективних управлінських рішень щодо забезпечення належного рівня фінансування діяльності та розвитку функціонування бюджетної установи здійснюється за результатами аналізу виконання кошторису, що дає можливість виявити відхилення планових і фактичних показників, встановити причини, що обумовили такі невідповідності, та оцінити потенційні резерви підвищення ефективності діяльності цієї організації [2]. Поряд з цим система показників має враховувати те, що бюджетні установи у переважній більшості є неприбутковими.

Фінансовий стан установ державного сектору характеризується системою показників, які відображають надходження, наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів спеціального та загального фондів. Фінансова стійкість бюджетної установи – це постійне стабільне перевищення доходів над видатками, передбаченими кошторисом, що дає змогу установі вільно маневрувати коштами залежно від змін пріоритетності напрямів основної статутної діяльності. Фінансова стійкість бюджетної установи характеризує ступінь її фінансової незалежності щодо володіння своїми ресурсами та їх використання [1].

Основним джерелом інформації для аналізу фінансового стану суб'єктів державного сектору є фінансова звітність. Погоджуємося з думкою, що оцінювати фінансову стійкість суб'єктів державного сектору слід за двома методичними напрямками з використанням інформації форми № 1-дс «Баланс»:

- відносні показники фінансової стійкості суб'єкта державного сектору (структура та стан капіталу (пасивів) і майна (активів));

- абсолютні показники забезпеченості запасів джерелами формування та визначення типу фінансової стійкості [3].

Розраховані показники фінансової стійкості слід порівнювати у часі (для визначення динаміки та тенденцій фінансового стану) та у просторі (дає змогу виявити сильні та слабкі сторони об'єкта дослідження порівняно з іншими).

Шляхами досягнення та підтримання фінансової стійкості бюджетних установ є дотримання залишків запасів відповідно до визначених нормативів, реалізація товарно-матеріальних цінностей, які не використовуються; збільшення власних оборотних коштів (за можливості); за необхідності додаткове залучення зовнішніх джерел формування запасів (довгострокових і короткострокових кредитів), оптимізація їх структури [3].

Запорукою фінансової безпеки бюджетної установи є безумовне дотримання принципів фінансового забезпечення, а саме фінансової централізації; науково-обґрунтованого підходу до визначення потреби в коштах; відповідності порядку фінансового забезпечення характеру завдань, що покладаються на бюджетну установу; цільового використання бюджетних коштів; оптимізації, максимальної економії та ефективності; відповідності загальнодержавним вимогам у сфері бюджетного законодавства та казначейського виконання кошторисів бюджетних установ; відповідальності; плановості. Фінансова безпека бюджетних установ впливає на фінансову стійкість всього державного сектору з одного боку, а з іншого – її рівень визначається станом фінансової безпеки держави.

Фінансова стійкість – це готовність системи адаптуватись до функціонування під впливом руйнівних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Управління фінансовою стійкістю України полягає у взаємодії інструментів регулювання монетарного, бюджетного, податкового секторів і відповідних напрямів фінансової політики. Запорукою фінансової стійкості залишається оптимальна стратегія і тактика реалізації грошово-кредитної, податкової, бюджетної, боргової політики, доцільної із точки зору збереження ефективності інструментів її реалізації [6].

Стабільна фінансова система ефективно перетворює вільні кошти громадян та бізнесу на кредити та інвестиції; є ліквідною та капіталізованою,

платоспроможною; учасники мають можливість зважено оцінити ризики та управляти ними; труднощі окремих установ не поширюються на систему в цілому. На фінансову стабільність впливають дії та рішення Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку, Міністерства фінансів, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших державних органів [8].

Згідно Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [9] фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові (безпеки): банківська, небанківського фінансового сектору, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна. Вважаємо, що функціонування бюджетних організацій безпосередньо пов'язане з бюджетною безпекою, під якою розуміють забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції [9].

В умовах воєнного стану першочерговими є питання національної безпеки держави. У Законі України «Про національну безпеку» визначено національну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [10]. Економічна безпека, у тому числі фінансова і бюджетна, є фундаментом для сектору безпеки і оборони, соціального захисту населення, критичної інфраструктури, особливо в умовах воєнного часу.

Основними загрозами бюджетній безпеці України є невиконання запланованих показників доходів і видатків бюджету, різке збільшення державного та гарантованого боргу держави, зменшення прибутку суб'єктів господарювання від звичайної діяльності до оподаткування, зменшення загального обсягу зовнішньої торгівлі, зростання негативного значення зовнішньоторговельного сальдо. Посилення впливу на економіку неекономічних факторів (військових, соціальних, інформаційно-психологічних і т.д.), підвищення ролі інших держав та міжнародних організацій на розвиток економічних процесів у країні, фінансово-політична ситуація в Україні посилюють загрози бюджетній безпеці на всіх рівнях [5]. Очевидно, що в умовах військової агресії бюджетна сфера України потребує підтримки і прийняття відповідних організаційних рішень.

Згідно з оперативною інформацією Держказначейства, за січень-липень 2022 р. касові видатки державного бюджету становили 1218 млрд грн, а у січні-липні 2021 р. – 732,4 млрд грн. За сім місяців 2022 р. державний бюджет було виконано з дефіцитом у сумі 412 млрд грн. Внесено додаткові зміни в положення Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». Загалом обсяг видатків державного бюджету збільшено до 2162,17 млрд грн (+662,7 млрд грн до довоєнного рівня), дефіцит – до 823,48 млрд грн (+634,68 млрд грн) [11].

Зростання обсягів бюджетного дефіциту у період воєнного стану вимагає додаткових джерел фінансування витрат бюджету. Такими джерелами можуть бути іноземна допомога; залучення НБУ до купівлі цінних паперів Уряду; надзвичайні фіскальні інструменти. Такими фіскальними інструментами можуть бути посилення оподаткування високих доходів і дороговартісного майна, збільшення ресурсних платежів, підвищення акцизного податку на нафтопродукти, алкоголь і тютюн т.д. [7].

Висновки. Таким чином, фінансову безпеку бюджетної установи можна визначити як стан фінансових відносин, за якого бюджетна установа має умови та необхідні фінансові ресурси для якісного та своєчасного виконання покладених на неї завдань. Фінансова безпека тісно корелює з поняттям фінансової стійкості. Важливо відзначити, що фінансова стійкість бюджетної установи формується під впливом факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. На фінансову систему держави негативно впливає військова агресія, що у свою чергу вимагає підвищеної уваги до питань фінансової безпеки і зокрема її бюджетної складової. На сьогодні в умовах військової агресії вживається ряд заходів щодо пошуку джерел фінансування бюджету для забезпечення виконання першочергових завдань та вирішення проблем сьогодення. В свою чергу кожна бюджетна організація може сприяти зміцненню фінансової системи держави шляхом ефективного використання бюджетних коштів і якісного виконання своїх функцій з надання суспільно необхідних послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Болюх М. А., Заросило А. П. Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетних установ : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2008. 344 с.
2. Фінанси бюджетних установ : навчальний посібник / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль ; за заг. ред. Н. А. Дехтяр. Суми : Сумський державний університет, 2020. 229 с.
3. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Напрями аналізу фінансової стійкості суб'єктів державного сектору. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 27. С. 369–374. URL: <http://www.market-infr.od.ua/>

journals/2019/27_2019_ukr/59.pdf (дата звернення: 27.09.2022).

4. Худолій Л. М. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455> (дата звернення: 28.09.2022)

5. Московець В. І. Бюджетна безпека держави. *Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації*: зб. тез доп. Між-нар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 лют. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 39–41.

6. Неізвестна О. В., Григорук А. А., Литвин Л. М. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62>.

7. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20–27. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=5161&i=3> (дата звернення: 28.09.2022).

8. Фінансова стабільність. Національний банк України : офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability> (дата звернення: 28.09.2022).

9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 27.09.2022)

10. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. № 2469-VIII. Дата оновлення: 15.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 28.09.2022).

11. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (01.07 – 31.07.2022 р.) / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-fiansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-3> (дата звернення: 28.09.2022).

REFERENCES:

1. Boliukh, M. A. and Zarosylo, A. P. (2008) Analiz finansovo-hospodars'koi diial'nosti biudzhetykh ustanov [Analysis of financial and economic activity of budgetary institutions]. KNEU, Kyiv, Ukraine, 344 p.

2. Dekhtiar, N. A. Dejneka, O. V. Liuta, O. V. and Pihul' N. H. (2020), Finansy biudzhetykh ustanov [Finances of budgetary institutions]. Sums'kyj derzhavnyj universytet, Sumy, Ukraine, 229 p.

3. Tiutiunnyk, Yu. M. and Tiutiunnyk, S. V. (2019) Napriamy analiz finansovoi stiykosti subiektiv derzhavnogo sektoru [Areas of analysis of financial stability of public sector entities]. *Infrastruktura rynku*, vol. 27,

pp. 369–374. Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/27_2019_ukr/59.pdf (accessed 28 September 2022).

4. Khudolij, L. M. (2011) Skladovi ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodarskoi diial'nosti [Components of economic security of business entities]. *Efektivna ekonomika*, vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455> (accessed 28 September 2022).

5. Moskovets V. I. (2022) Budget security of the state [Budget security of the state]. *Aktualni pytannia zabezpechennia finansovoi bezpeky derzhavy v umovakh hlobalizatsii*. KhNUVS, Kharkiv, Ukraine, pp. 39–41.

6. Nieizviestna, O. V. Hryhoruk, A. A. and Lytvyn, L. M. (2022) Suchasni instrumenty pidtrymky finansovoi stiykosti Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Modern tools for supporting the financial stability of Ukraine in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62>.

7. Lunina, I. Bilousova, O. and Frolova, N. (2022) Osoblyvosti formuvannia fiskalnogo prostoru u voiennyi ta postvoiennyi periody [The development of fiscal space during the war and in the post-war period]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 20–27. Available at: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=5161&i=3> (accessed 28 September 2022).

8. Finansova stabilnist (2022) [Financial stability]. Natsionalnyi bank Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/stability> (accessed 28 September 2022).

9. Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: nakaz Minekonomrozvytku vid 29.10.2013 r. № 1277 [On the approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: order of the Ministry of Economic Development of October 29, 2013 No. 1277]. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (accessed September 2022).

10. TPro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21.06.2018. № 2469-VIII [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated 21.06.2018. No. 2469-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (accessed 28 September 2022).

11. Ohliad instrumentiv pidtrymky finansovoi stiykosti v umovakh voiennoho stanu v Ukraini (01.07 – 31.07.2022 r.) [Overview of tools for supporting financial stability in the conditions of martial law in Ukraine (01.07 – 31.07.2022)]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-fiansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-3> (accessed 28 September 2022).